

ZMOTE DIJAKA TJAŽA

Florjan Lipuš

Florjan Lipuš

Psevdonim: Boro Kostanek

- Rodil se je leta 1937 v Lobniku nad Železno Kaplo (Avstrija - Koroška);
- Izstopil je iz celovškega bogoslovja in nato opravljal različne poklice – pisar, poštni uradnik, nazadnje pa je postal učitelj;
- Od leta 1985 naprej poučuje v Šentlipsu pri Žitari vasi in je zunanji dopisni član SAZU, Prešernov nagrajenec;
- Dramatik in predvsem pripovednik – velja za najpomembnejšega slovenskega pripovednika na avstrijskem Koroškem;
- Dela:
 - Drame (*Mrtvo oznanilo – njegovo prvo bolj opazno delo*);
 - kratka nadrealistična besedila z ljubezensko in vojno motiviko (*Črtice mimogrede*);
 - satirično-groteskne črtice (*Zgodbe o čuših*);
 - romane (*Zmote dijaka Tjaža*)...

Zmote dijaka Tjaža

- Roman je doslej njegovo najpomembnejše delo – je **groteskno-satirični roman** z eksistencialno družbeno kritičnim odnosom do koroških razmer;
- Delo je v nemščino prevedel avtorjev rojak Peter Handke in je doživelo velik odmev, prevedeno pa je bilo tudi v italijanščino in francoščino;
- Lipuš nam skozi roman izriše tiste teme, ki ga temeljno zaznamujejo vse življenje: kritika vaške mentalitete, obsodba cerkvenega nasilja (lastna doživetja med šolanjem v verskem zavodu), prepovedana ljubezen in avtobiografski elementi (izguba matere, ki je med vojno umrla v koncentracijskem taborišču);
- V romanu se na svojevrsten način loteva slovenske koroške tematike

Povzetek vsebine

Tjaž je odrasel v težkih razmerah. Izviral je iz revne in neurejene družine.

Njegov zapiti oče je bil nekdanj drvar, ko so ga iz te službe odstavili, je postal cestni pometač, med vojno pa vojak. Mati je bila kmečka dekla in ker je podpirala partizane, so jo med vojno deportirali v koncentracijsko taborišče, kjer je umrla. Tjaž je otroška leta preživel pri umirajoči babici. Ko pa je odrasel, ga je oče po vojni spravil v mestne šole in mu priskrbel bivališče v mestnem dijaškem domu (verskem zavodu). Tam je vladal strog red pravil, ki so temeljila na trdi katoliški vzgoji. Pravila so zajemala verska, moralna pa tudi čisto navadna opravila, kot je npr. opravljanja potrebe na stranišču. V samem središču je prepoved zoper ljubezenskih greh, s katerim je bila obsedena uradna morala. Gojenci so se bili prisiljeni podvreči pravilom internata ali pa sta jih čakali cesta in pot nazaj v revščino.

V zavodu je bil Tjaž sicer socialno preskrbljen, vendar je bila cena za to varnost slepo pritrjevanje domskim pravilom. Iz učencev so namreč želeli napraviti popolnoma pasivne, verne ljudi brez lastne volje. Tjaž se je novemu redu vsaj na videz prilagodil brez težav, saj je bil že od doma navajen pokorščine. A počasi in vztrajno se je v njem začel razraščati upor. Ta se je stopnjeval od branja prepovedane literature do predajanja čutnosti. Sam je svoje uporništvo imenoval "praskanje", kar je pomenilo, da je zbujal pozornost z nenavadnimi dejanji in je večkrat katero "ušpičil". S takim početjem si je v neprijaznem dijaškem domu izpraskal nekaj prostosti in ugodnosti ter pridobil nekaj tovarišev. Preboj ljubezenske zatrtosti ni bil lahek, o čemer je pripovedovalo Tjaževo dekle, nunska gojenka Nina. Tjažev upor je dosegel vrh v nočnem obisku cerkve, ko sta skupaj s sošolcem in Nino razžagala svetnike na oltarju. Tjaž ni čakal izključitve, temveč je sam zapustil zavod. Ko se je izgubljeno potikal po mestu, mu je bilo vseeno, katero pot bo ubral. Noč je preživel z natakario, nato pa se vrgel s terase stolpne kavarne in napravil samomor.

Vzrok za tako dejanje lahko iščemo v izjalovljeni ljubezni z Nino. Nad njuno ljubeznijo je bila ideja upora, kateri je Tjaž služil. Nina tega ni prezrla in je dejala: *“Ljubil me je iz odpora, nalašč in iz kljubovanja, poniževal me je samo občutek, da mi nisem bila namen, temveč sredstvo.”* Samomor je sledil doživetju erotike, kot doživetju nič. Tako se je končal tudi upor za svobodno osebnost.

Tjaž – glavna oseba romana

- Sin drvarja in kmečke dekle;
- Neopazen človek majhne rasti;
- Le nekaj ga dviga nad ostale: sposobnost "praskanja". To pomeni, da z nenavadnimi dejanji moti vsakdanjost in jo pošteno meša. Vrh tega je to dar, da si za "mrzlimi zidovi" dijaškega doma izpraska nenormiran način življenja in tudi druge navduši za to;
- Prizadeval si je za boljše življenje in razmere, a ker je njegova pot vodila navzgor, je bila napornejša od poti ostalih;
- Iz stranskih detajlov je mogoče ugotoviti, da gre za slovenskega dijaka na avstrijskem Koroškem;
- Znajde se v precepu nešteti nesmiselnih pravil, ki hromijo njegov vitalizem in svobodnjaštvo. Osvobajanje je boleče – pod vplivom strogega zavodskega reda in skrajnih omejitev katoliške vzgoje se v Tjaževi osebnosti začne razvijati odpor, ki preraste v upor. Tjažev samomor je pravzaprav zadnje dejanje njegovega popolnega kljubovanja uničevalnim silam okolja.

Interpretacija

- **Posebnost romana:** preprosti naslovi nad desetimi poglavji besedila in pripovedni način.
- **Besedišče;** pojavljajo se številni neologizmi. Besedna zveza, ki še ni splošno uveljavljena.
- **Jezik;** ima zelo pomembno vlogo – avtor uporablja dolge stavčne vloge, ni dialoga.
- Pisatelj odklanja zavestno približevanje *modernistični zasnovanosti*, ki kljub temu prevladuje.
- **Motivi;** avtor jih išče predvsem v junakovi *notranjosti* in *jeziku*. Izraža jih z asociativno pripovedjo, kateri se umakne urejenost kraja in časa.

- **Večplastnost**; prisotna ni samo v pripovedi ampak tudi v stilu.
- **Stil**; sega od natančnega, podrobnega opisovanja do svobodnega domišljjskega upodabljanja, kjer se zaradi metaforike zabriše meja med *resničnostjo in fantastiko*.
- **Notranji slog**; je pravzaprav sama pripovedna perspektiva, ki je kompleksna. Pripovedovalec se menja, zgodba pa je iz štirih zornih kotov.

Zorni koti:

- Prvi je **Tjažev**, ki obsega prvih šest poglavij;
- Drugi je **neimenovani poročevalec**, najverjetneje Tjažev sošolec in prijatelj (opisal je Tjaževo žaganje svetnikov, torej je bil zraven);
- Kot tretja je **Nina**, ki nosi vlogo prvoosebnega pripovedovalca;
- Četrto pa je **stališče zavoda**, izraženo v prvi osebi množine (ironija in sarkazem).

→ Tipa pripovedovalca sta torej dva: personalni in vsevedni.

Besedilo je napisano, kakor da ga pripoveduje tudi njegova *sošolka* → pripoved je obarvana z govorico njenega obzorja in temperamenta v sozvenenju s čenčavostjo storilcev, s poročevalskim jezikom, s pričevanju o dogodku in s sočustvovanjem prič.